

DE INTERNATIONELLA I SPANIENKRIGET

NÅGRA FAKTA OCH REFLEXIONER KRING ETT OMDISKUTERAT TIDSFENOMEN

Av överstelöjtnant OLOF RIBBING, Stockholm

DEN nu härskande regimen i Spanien har för inte länge sedan firat treårsminnet av inbördeskrigets utbrott. En neutral iakttagare skulle hellre ha sett, att man kunnat högtidlighålla en dag, som betecknade slutet på stridigheter och motsättningar och ett bannlysande av inbördes hat och hämnd.

Det är ju inte första gången, som spansk mark fått utgöra underlaget för främmande makters och intressens spel. Och när det senaste spanska krigets historia en gång skall skrivas, måste helt säkert ett stort utrymme lämnas åt de utländska insatserna på båda sidor.

Ifråga om den så kallade nationalistisidan kan väl debatten om den utom-spanska hjälpen betraktas som redan avslutad. Man har fått bekräftelse på, vad man långt förut visste, nämligen att det italienska och tyska understödet till Franco redan från början varit statligt organiserat. Därmed har utlandets insats på den sidan förlorat allt intresse ur mänsklig synpunkt. Det kan visserligen vara egendomligt att höra, hur italienarna i början blev lovade arbete i Abessinien, hur sedan radiomeddelanden till transportfartygen ändrade destinationsorten för det s. k. arbetet till Spanien, och hur slutligen den spade, som det dittills varit tal om, helt hastigt fick bytas ut mot ett modernt armégevär. Det kan också vara lärorikt att iakttaga, hur man på italienskt håll snart nog gick över från den antydda omvägen över Abessinien till en transport av »arbetare» direkt till Spanien för att till sist över skeppa hela ordinarie förband av italienska trupper till grannhalvön i väster.

Men den *mänskliga* sidan av saken kommer man inte åt på den

vägen. Vill man få grepp om den, då får man gå över på regeringssidan.

Den 17 juli 1936 har i allmänhet räknats som årsdagen av den nationalistiska kuppens iscensättande. Tidigt på morgonen söndagen den 19 hade rörelsen nått Barcelona. Men där liksom i Madrid hade nationalisterna räknat fel; dessutom var man tydligen rätt så oföretagsam. Och det dröjde inte många timmar, innan revolten hade slagits tillbaka.

Därmed var inbördeskriget utbrutet. De hetsiga och grymma former, som det genast från början antog, utgjorde bara en något skärpt fortsättning av det sedan flera år existerande tillståndet i det republikanska Spanien.

Men de internationella volontärerna? De hade ju ingen del i själva upprinnelsen till inbördeskriget? — Nej, inte i upprinnelsen. Men de började samlas till regeringssidan i Spanien så snart, redan i samma månad som revolten brutit ut, och deras betydelse blev så stor, att man inte kan bedöma händelserna under det spanska kriget utan att från början ta deras insats med i räkningen.

Vad var det då för folk som kom? Vad var det som drivit dem ut? Den organiserade propagandan i olika stater har genom en rad fantastiska kullerbyttor lyckats skapa en ganska utbredd opinion om saken. Man förvånas snart inte längre över de till en början förbluffande omdömen, som man generöst överhopades med här hemma:

— Ja, där ute var det ju bara en hop bolsjevikynglingar från olika länder.

För dem, som hade tillfälle att mera ingående titta på och tala med de internationella frivilliga i Spanien, ställde sig saken i hög grad annorlunda.

Det kanske mest omedelbara intryck man fick av de internationella var, att de i anmärkningsvärt hög grad utgjordes av till rätt så mogen ålder komna män. I varje fall kan man inte kalla dem, som i slutet av 1938 funnos kvar, för några »ynglingar».

Kanske man rent av skulle kunna välja åldern till utgångspunkt vid ett försök att bedöma de handlande personerna och deras syften. Det kan åtminstone i någon mån belysa frågan.

De utländska frivilliga på den republikanska sidan i Spanien

voro, enligt den internationella kontrollkommissionens noggranna beräkningar, till antalet 12,688 av 54 olika nationaliteter. I totalsumman ingingo också 143 statslösa. Det är ju klart, att kontingenter av så brokigt slag måste vara sammansatta på mycket olika sätt.

Mina anteckningar från kontrollresorna börja med en grupp om 900 nordamerikaner, engelsmän, kanadensare och cubaner. Dessa lågo förlagda i den lilla staden Ripoll, uppe i den redan betydligt kyliga Pyrenéerluften. Eftersom de hade dragits tillbaka från fronten och redan lämnat armén, gingo de nu halvt om halvt civilklädda, utstyrda på det mest fantastiska sätt i filter och i klädesplagg från orten. Humöret var emellertid mycket gott. En hel mängd av dem hade inbjudits på bio på kvällen. Det gavs urgamlia amerikanska stumfilmer, men stumheten sträckte sig inte alls till salongen! Man hejade på de agerande och ropade goda råd till dem av hjärtans lust.

Denna grupp var den i genomsnitt yngsta bland dem jag hade tillfälle kontrollera. Men ändå stötte man på en hel del män upp emot medelåldern. Så fanns det till exempel bland kanadensarna ganska många österrikiska och ungerska utvandrare. Dessa hade nu efter 10 à 12 års vistelse i Kanada vänt åter till Europa för att ge sig in i kriget. Bland cubanerna voro de flesta medelålders män; flera av dem voro födda på 90-talet. Engelsmännen i denna grupp hade kommit jämförelsevis sent ut i kriget och voro yngre, ofta mellan 20 och 30 år. Amerikanerna voro i allmänhet födda mellan 1906 och 1915, alltså omkring 30 år. Bland dem funnos flera av italienskt ursprung, men det var i allmänhet äldre folk, 40 à 45 år.

Denna iakttagelse om italienarnas ålder utvidgades i förut oanad grad, när det blev tid att kontrollera den italienska gruppen själv. Här ställs nu naturligtvis frågan: fanns det italienare på den republikanska sidan också? — Ja, visst fanns det italienare. — Och det fanns tyskar! — Näst efter fransmännen, som voro de talrikaste bland de internationella frivilliga, kommo tyskar-österrikare och italienare. Det är ganska naturligt, att den som hör detta gör den ögonblickliga reflexionen: Javisst. Opponenten mot den nuvarande politiska regimen! — men eftersom propagandauppgifterna i mycket stor utsträckning varit direkt missvisande, så är det nog skäl att också här vänta ett ögonblick, innan man fäller den avgörande domen.

Vad slags folk voro italienarna? Jag hade tillfälle att kontrollera flera av deras grupper. Man blev genast frapperad av den höga medelåldern och av att de flesta begärde att få bli skickade till Frankrike. De hade före Spanienresan varit bosatta där, ofta i många år. När man synade deras föregående något närmare i sömmarna, visade det sig, att de ofta utvandrat från Italien för 18—20 år sen, alltså strax efter världskrigets slut. Där försvann sålunda tanken på opposition mot regimen! De gjorde heller ingen hemlighet av varför de lämnat Italien:

— Det var väl klart. Där var så dåliga arbetsförhållanden då, det var mycket bättre i Frankrike.

Dit hade de emigrerat, där hade de slagit sig ned och i allmänhet bildat familj. Dit ville de naturligtvis också vända tillbaka.

Då man frågade dem, varför de gett sig till Spanien, fick man ofta svaret:

— Ja, nu är det ju så dåligt med arbetsförhållandena i Frankrike.

Naturligtvis kunde de under sådana omständigheter som de här relaterade inte vara några ungdomar, de italienska frivilliga. De voro också ganska allmänt i 40-årsåldern. Ett stickprov från en grupp på 71 italienare i samlingslägret i den lilla staden Torello gav följande utslag: 1 man 53 år, 16 andra över 40, medelåldern 35 år. Ungefär detsamma var förhållandet i andra italienska förlägningsgrupper. Vid sådan ålder satt den revolutionära färgen nog mest i den av alla italienare burna Garibaldihalsduken. Och till och med den hade en italiensk flagga invävd i ena hörnet.

Men det var inte bara italienarna, som hade en högre ålder, än man väntat. För tjecker, polacker, rumäner, och många andra har jag vid flera tillfällen antecknat: »många 30 och 40 år», eller »de flesta äldre». Inom en grupp på 45 polacker fanns det 11 stycken mellan 20 och 30 år, 22 mellan 30 och 40 år och 12 över 40, därav ett par på 48. För en grupp fransmän står antecknat: »Flera gamla. En född 1900. Den yngsta född 1917.»

Tyskar och österrikare hade hört till elfte brigaden liksom skandinaverna och lågo nu förlagda med dem i den katalanska staden S:t Quirze de Besora eller Besora de Ter. Medelåldern var här något lägre, vid den tyska gruppen 33 år, vid den österrikiska 32. Av tyskarna voro anmärkningsvärt många från Saarområdet. Strax innan en grupp om 132 svenskar var färdig att lämna Spanien, gjorde jag en sista genomgång och fann en 45-åring, två

om 44 år, en om 42, två om 41 och tre om 40. Där funnos visserligen fyra stycken 19-åringar också, men det var en ovanlighet.

Exemplen skulle kunna upprepas hur länge som helst. Man kanske redan nu kan tillåta sig åtminstone den slutsatsen, att det inte varit *bara* i ungdomlig äventyrslystnad, som de internationella gett sig ut i det spanska kriget. Att det också fanns sådana, som kommit ut på det sättet, är ju självklart och behöver inte närmare beröras. Annars skulle det stå illa till med ungdomen nu för tiden! Men det anmärkningsvärda är, att det äldre inslaget var så starkt, så rent av dominerande, som i det föregående bara kunnat antydast, och att de verkliga ungdomarna voro så få. En man in på de 30 och 40 åren måste ju vara medveten om vad han företar sig.

Det är givet, att ett stort antal frivilliga hade farit ut av ideella motiv. Flera av dem hade stupat i krigets början, men många funnos ännu kvar. Det kanske här bör anmärkas, att ingen av de stridande internationella framställde sig själv som kommunist. Beteckningen hade dålig klang i Spanien, särskilt i Katalonien, och den sovjetryska inblandningen i ett tidigare skede av kriget hade inte bidragit till att öka anseendet. Om man överhuvud taget gav sig själv någon politisk etikett, så var det »antifascist». Men idén var fullt klar. En mogen man med hustru och barn och fast anställning med god månadslön lämnar inte alltsammans och går ut i en högst oviss strid, om han inte är övertygad om sanningen av den idé, för vilken han vill kämpa. Och sådana män fanns det i Spanien — av flera nationaliteter.

Men det fanns också andra. De som kommit, som redan är sagt, av äventyrslystnad. De som farit ut av nyfikenhet, kanske för att de hört om andra, som farit. De som hamnat i Spanien mest av en slump och som inte ens i fullt uppriktiga stunder kunde klara ut, hur det hela egentligen kommit sig.

Så fanns det säkert ganska många som kommit av förvärvsbegär, t. ex. de i Frankrike bosatta italienarna, många fransmän och andra. Och slutligen var det naturligtvis ganska många, som blivit drivna bort från sina egna länder av den härskande politiska regimen och som nu av både politiska och personliga skäl ställde sig på motsatt sida av barrikaden.

En erfaren läkare på ett militärsjukhus berättade mig, att han fått under behandling flera kroppsligt svaga av de frivilliga. Han

hade den uppfattningen, att de på grund av sin klena konstitution hyst mindervärdeskänslor och nu velat befria sig från dessa genom att delta i ett krig.

*

En av de äldsta frivilliga jag träffade var italienare: 62 år gammal. Han hade för sina förtjänster blivit befordrad till löjtnant och gjorde numera expeditionstjänst. Han talade alla de språk man rimligen kunde begära och ett par till, var hotellman och frimurare. Han hade länge bott i Spanien, dock utan att lämna sitt italienska medborgarskap, och hade ägt stora hotell i Madrid, där hans hustru och barn ännu vistades. Han hade tagit emot gästande kungar och prinsar och visste allt som var värt att veta om hotell och restauranger.

»Jag har alltid rönt den största välvilja av Spanien», sade han. »När nu landet och dess regering kom i ett svårt läge, ansåg jag det vara min skyldighet, och den enda tack jag var mäktig, att ställa mig i ledet till dess försvar.»

Denna 62-åriga italienare var emellertid inte ålderspresident bland de internationella frivilliga. Den äldste fann jag i ett av statsfängelserna i Barcelona, en tysk på 69 år, alltjämt menig frontsoldat, tills han på grund av någon obetydlig förseelse hamnade i fängelset. Han hade inte därför förlorat sitt goda humör. Han liksom de inemot 500 andra internationella fångarna i det republikanska Spaniens ordinarie eller improviserade fängelser fick nu gå igenom kontrollen och skickas mot gränsen.

I övrigt voro tyskarna nog de som hade sin politiska inriktning mest klar. Många av dem hade erfarenheter från koncentrationslägren där hemma, många hade i tid lämnat sitt land och vistats ett eller annat år utomlands, vanligtvis i Frankrike. Tyskarnas andlige ledare var *Ludwig Renn*, författare bl. a. till »*Krieg*», enligt min mening den bästa bok, som skrivits från världskriget. Renn — hans ursprungliga namn behövs inte mer — hade inte lämnats omärkt av de två krigen, men hans andliga spänstighet var oförminskad. Och han var i ständig verksamhet.

Det var nämligen så, att de internationella ofta fingo stanna ganska länge i de samlingsläger, där de blivit förlagda efter tillbakadragandet från fronten. Man fick vänta, först på kontrollen och sedan på de av Frankrike mycket strängt ransonerade möjligheterna att passera gränsen. Vad tyskarna beträffar, skulle ju

denna möjlighet inte inträffa, förrän man kunnat skaffa dem inresetillstånd till någon annan stat. Och det skulle med största säkerhet dröja. Detsamma var ju förhållandet med flera grupper, österrikare, portugiser, de flesta tjecker och många andra. Men tyskarna voro de enda, som dragit full nytta av denna väntan. I S:t Quirze de Besora, där de voro förlagda, organiserade de genast utbildningskurser, föreläsningar och språkundervisning. Man fick hålla till i skolan på platsen och hade ordnat riktig skolgång med schema och timplan.

Där var Ludwig Renn den ledande själen.

Längst upp mot Pyrenéernas höjdkammar var ett samlingsläger i staden Campdevanól. Där lågo tjecker, jugoslaver, rumäner, bulgarer, greker och turkar. De voro liksom alla de andra demobiliserade. Men en ståtlig hållning och en stram disciplin hade de kvar.

Tjeckernas ledare, en utomordentligt sympatisk man, lyckades verkligen få komma till sitt land igen i början av detta år. Men han fann snart situationen där ohållbar. Han skrev ett brev till mig för att få råd om inresa till ett annat land; brevet är avstämplat »Praha 11. 3. 39». Då det kom fram, fanns inte hans land mer.

Portugiserna samlades i en stad med det romantiskt klingande namnet S:t Juan de les Abadesas. De visade sig som de internationellas verkliga charmörer. De lyckades göra ett sådant intryck, att de i ett par fall förmådde katalanerna — eller var det katalanskorna — att hålla dem dolda för att de skulle slippa skickas bort från Spanien. Det var de enda kända fall, där man försökte undandra sig kontrollen och bortsändandet. Nu skall det rättvisligen erkännas, att portugiserna verkligen hade det svårt. Hem till Portugal kunde de inte komma. Många av dem hade också före kriget varit bosatta i Spanien och hade ännu hustru och barn kvar där, fast olyckligtvis »på andra sidan».

Lika illa var det för sådana internationella, som gift sig i Spanien. Vanligtvis var det fråga om krigsbröllop, ingångna under bataljonschefens uppsikt och med hans bekräftande. För att sådana äktenskap skulle bli juridiskt giltiga fordrades emellertid stadfästelse av den civila administrativa myndigheten i orten, och

en sådan stadfästelse stod naturligtvis nu inte att få. Otaliga dystra problem rullades upp under samtalen med de internationella.

Hur har det gått med den svensk på katalanska fronten, som hade sin spanska hustru och sitt barn kvar i Madrid? Och hur har det gått för hustrun och barnet?

Det var inte alltid lätt att komma till rätta med namnen på de frivilliga. Det var inte bara därför att somliga nationer, som till exempel tjeckerna, excellera i att ha namn med en rad konsonanter i följd utan vokal. Men det var också därför, att inte så få funnit det lämpligt att med hänsyn till hemmavarande familjs och släkts säkerhet lägga sig till, med ett *nom de guerre*. I allmänhet kommo sådana internationella efter någon tid förtroendefullt till kommissionen för att tala om hur det förhöll sig med saken och få sitt riktiga namn bokfört.

I den republikanska arméns rullor fann man ibland namn, som verkade rent franska. Det var då i regel katalaner det gällde. Men så kunde man plötsligt stöta på ett namn, som närmast förde tanken till Lettland eller Litauen. Då var det en bask!

En alldeles särskild grupp utgjorde den internationella sjukhuspersonalen. Också den föll under samma stränga bestämmelser som de frivilliga i övrigt: den skulle kontrolleras och evakueras. Bland läkarna träffade man ofta medicinare från Tyskland, England och Amerika. I det stora sjukhuset i Mataró utanför Barcelona bestod läkar- och sjukvårdspersonalen av 15 olika nationaliteter utom den spanska.

Tack vare det starka och kvalificerade internationella inslaget hade sjukvården kunnat hållas på ett förvånande högt plan. Patienterna voro genomgående nöjda. Läkarna klagade endast över bristen på medicin — i synnerhet var det ont om bedövningsmedel. Man hade i flera fall fått göra operationer utan bedövning.

Av och till härjade emellertid tyfus i ett av de största sjukhusen. Salarna med de svåraste tyfusfallen ha nog hos de besökande stannat som det hemskaste minnet från Spanien i krig.

*

Den internationella militärkommissionens förteckning över Spanien-frivilliga, vilka kontrollerats och före den 10 februari

detta år förts över gränsen till Frankrike, är numera offentlig. Det kan ha sitt intresse att studera den i dess helhet. Den upptar antalet frivilliga från nedanstående nationaliteter och vid tiden för krigets början ännu existerande stater: Frankrike 2,671; Italien 1,400; Tyskland 968; Polen 958; U. S. A. 834; Tjeckoslovakiet 604; Österrike 601; Storbritannien 473; Jugoslavien 427; Belgien 411; Kanada 371; Portugal 320; Argentina 283; Cuba 249; Ungern 240; Sverige 208; Rumänien 197; Holland 179; Bulgarien 153; Schweiz 142; Danmark 141; Tanger 109; Mexico 96; Norge 65; Marocko 64; Lettland 60; Finland 40; Brasilien 39; Estland 34; Grekland 33; Litauen 32; Chile 24; Uruguay 22; Luxemburg 16; Porto-Rico 14; Albanien 9; Paraguay 8; Peru 7; Armenien 5; Costa Rica 5; Panama 5; Andorra 4; Kina och Mongoliet 4; Dominikanska rep. 4; Venezuela 4; Island 2; Palestina 2; Bolivia 2; Iran 1; Libanon 1; Turkiet 1; Tunis 1; Columbia 1; Nicaragua 1. Summa: 54 nationaliteter (stater) och 12,545 frivilliga.

På denna mycket långa lista finns som synes inte en enda man av sovjettrysk nationalitet. Detta beror helt enkelt på att den sovjettryska hjälpaktionen till det republikanska Spanien för länge sedan var avslutad. Det var inte långt efter inbördeskrigets början, som Sovjet såg sin chance vid en inblandning. Hjälpen bestod, som bekant, mest i materiel — flygmaskiner, stridsvagnar m. m. — samt i vissa, särskilt tekniskt utbildade instruktörer. Personalinsatsen var emellertid inte av den art, att den kom att falla inom de internationella formationerna. Den ryska personalen hölls hela tiden skild från dessa. Därtill kom, att den sovjetkommunistiska hjälpen sköttes klumpigt; dess karaktär av dominerande inblandning blev alltför tydlig, och Sovjets politik fann intet gensvar i regerings-Spanien. När detta blev tydligt för ledningen i Moskva, drogs hjälpen in, och den personal, som fanns kvar, kallades hem eller försvann på annat sätt från Spanien. Detta hade börjat redan under de sista månaderna av 1937. Det gick sedan en tid fram och tillbaka, men redan före hösten 1938 tog det definitivt slut med de ryska förbindelserna. Vid tiden för kommissionens kontroll påträffades sålunda ingen sovjettrysk medborgare.

Ett fåtal män av ryskt ursprung fanns emellertid bland de frivilliga. Personligen såg jag fyra. Några stycken till lära ha påträffats. Ingen av dessa kunde bege sig till Ryssland »under nuvarande regim». De ägde inte sovjettryskt medborgarskap och hade i ett par fall flytt från Sovjet efter deltagande i Kronstadtrevolten.

De hade sedan dess vistats i Amerika eller Kanada, och det var därifrån de nu hade kommit till Spanien. De redovisas i listan fullt riktigt bland dem, som gå under beteckningen »utan nationalitet».

Övriga frivilliga inom denna 143 man starka, statslösa grupp kommo från de mest skilda håll. En och annan ville inte uppge, vart han närmast hade hört, men flertalet var sådana, vilkas hemort genom våldspolitik kommit i främmande stats besittning. De saknade nu varje handling, som kunde styrka deras tidigare nationalitet, de kunde inte få några nya papper och inte återvända hem. De voro faktiskt statslösa — utan nationalitet.

Det var ju, som förut har antytts, många fler än dessa, som inte kunde återvända hem. På kommissionens kontrollblanketter fanns det bland andra kolumner två, som upptogo de båda frågorna: »kan han återvända till sitt land?» och »till vilket land önskar han att bli skickad?»

För svenskarna var det en ständig källa till stolthet att aldrig behöva ta emot några frågor eller lämna några svar, när man kom till dessa båda kolumner. Det var bara att sätta »ja» i den första och »Sverige» i den andra.

Men det var hemskt att se, hur en del nationaliteter reagerade för frågorna. »Nej» i den första kolumnen var för flera av dem en given sak. Man behövde inte ens fråga. Men på frågan för den andra kolumnen brast det lös:

— Vart som helst i hela världen, bara inte till mitt eget land!

Det var endast att svara, att det var vår plikt att ange ett land; något annat kunde vi tyvärr inte göra åt saken. Mången gång fick man svaret:

— Skriv ert eget!

eller, valt på slump:

— Skriv Panama!

De flesta hade ändå förhoppningar på Mexico. Som förhållandena under de sista veckorna utvecklade sig, var det emellertid omöjligt att på ett ordnat sätt reglera saken. Så långt sträckte sig inte kontrollkommissionens befogenhet.